

TÜRKİYE'DE MUHAFAZAKÂRLIĞA NURETTİN TOPÇU'NUN ELEŞTİREL KATKISI

Mahmut H. AKIN - Ertuğrul MEŞE***

ÖZET

Bu makalede geçtiğimiz asrın önemli düşünce adamlarından Nurettin Topçu'nun Türkiye'de muhafazakâr düşünceye yaptığı katkılar değerlendirilmiştir. Eserlerinin temel hedef kitlesi ve takipçileri genelde muhafazakârlar olmuştur. Özellikle Türkiye'nin modernleşme sürecinde yaşadığı değişimler karşısında eleştirel bir tavır alan Topçu, toplumun yaşadığı yabancılaşmayı tespit ettiği gibi bu yabancılaşmanın üstesinden gelmeye de çalışmıştır. Bu amaç doğrultusunda Anadolu'nun ruhunu besleyen kaynaklardan hareket eden bir rönesansın peşinde olmuştur. Bu rönesans, temelde bireyden topluma yayılan bir ahlak inkılâbıdır. Nurettin Topçu'nun muhafazakârlık anlayışı gelenek savunmasının ötesinde kendi köklerinden yükselen eleştirel bir bilinçlenmeye dayanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Nurettin Topçu, Türkiye'de Muhafazakârlık, Hareket Felsefesi

* Doç.Dr., Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sosyoloji Bölümü

** Uzm. Sosyolog.

GİRİŞ

Nurettin Topçu (1909-1975), yirminci asır Türk düşünce dünyasında önemli etkiler bırakmış düşünürlerden birisidir. Etkilerini sadece Hareket Dergisi etrafında kendilerini yetiştirenler üzerinde değil, farklı görüşlerden insanlar üzerinde de görmek mümkündür. Nurettin Topçu, kendilerini milliyetçi, muhafazakâr ya da İslamcı olarak tanımlayan farklı kesimlerden insanın düşüncelerine etki etmeyi başarmış özgün bir entelektüeldir. Bu yazıda onun özellikle muhafazakârlar ve muhafazakâr düşünceye katkıları değerlendirilmeye çalışılacaktır. Çok yönlü bir entelektüel olarak Nurettin Topçu'yu belli bir ideolojik kalıbı temel alarak tanımlamak mümkün değildir. Siyasi hareketlerle ilişkisini kendi entelektüel temellerine göre belirlemiş, bu tavrı yüzünden farklı bir düşünür olarak Türkiye'nin düşünce dünyasında yer sahibi olmuştur. Muhafazakârlık konusunda da onun aynı düşünceyi ve tavrı sürdürdüğü söylenebilir. Ancak muhafazakârlığın ne olduğu ve olması gerektiği konusunda Nurettin Topçu'nun muhafazakârlara tam bir hocalık yaptığı ve bu kesime yol gösterdiği açıktır. Kendi köklerinden hareket etmek suretiyle dinî, siyasi, iktisadi ve entelektüel hayatta atılımlar gerçekleştirme hedefi, onun düşüncesinin ve mücadelesinin dikkat çeken yanlarından birisidir. Muhafazakâr kesime kendisi kalması, Tanzimat'tan itibaren yaşanan, kendi deyimleriyle “köksüz”, “taklitçi” değişim sürecinin karşısında kimliğini koruması ve bu değişim sürecini olması gerektiği hale dönüştürmesi fikirlerini aşılama çalışmıştır. Muhafazakâr kesimin kendi köklerinden yeterince beslenemediğini ve yaşanan değişimler karşısında inançta, düşüncede ve pratikte tam anlamıyla bir ahlak erozyonuna tâbi olduğunu da ısrarla vurgulamıştır. Üstelik aynı kesimin bu köksüzleşmenin ve erozyonun başından itibaren sorumlusu olduğunu da söylemekten çekinmemiştir. Rönesans tecrübesine atıfla bir toplumun kendisi olmaktan başka bir hale geçmesinin mümkün olamayacağını, ancak kendi köklerini ve değerlerini temel alarak ve yine kendisi kalarak değişmesi gerektiğine dikkat çekmiştir. Bir ahlak düşünürü olarak Nurettin Topçu, İslam yorumu, Anadoluçuluk ve milliyetçilik düşüncesiyle Türkiye'de muhafazakâr düşüncenin gelişmesine ve bu düşünceye bağlı olan pek çok insanın yetişmesine önemli katkılarda bulunmuştur.

BATILILAŞMA KARŞISINDA NURETTİN TOPÇU

Nurettin Topçu gibi bir entelektüelin konumunu dar ideolojik kalıplara yerleştirmek ve bu şekilde kabul etmek ona haksızlık etmektir. Nurettin Topçu milliyetçi midir? Yoksa muhafazakâr mıdır ya da sosyalist midir? O, bu ideolojilerin şekillendirdiği düşünce ortamına önemli katkılar sağlamış birisidir. Ancak ne sadece bir milliyetçi, ne Anadoluçu, ne de bir sosyalisttir. Mollaer'in de tespit ettiği üzere (2009: 24), "Nurettin Topçu'yu, bir entelektüel hareketi olan Anadoluçu düşüncenin içinde konumlandırma denemelerine rağmen, onların "coğrafyaya dayanan vatan" temelindeki iddialarını paylaşıp bile, Anadoluçu felsefi açıdan genişletmiş; tasavvufi-mistik bir yaklaşımla yeniden yorumlamıştır." Toplumumuza dair fikirlerini buradan hareketle üretmiştir. Bu nedenle Topçu, felsefi tercihi itibarıyla Batılı aklın bize tevarüs etmiş haline ve pozitivist muhafazakârlığa eleştirel bakar ve bu özelliği ile aykırı ve istisnai bir yerde durur (Öğün, 2009: 283). Bu konumda özellikle Topçu'nun felsefi görüşlerinin dayandığı "Hareket Felsefesi" bulunmaktadır. Bir felsefeci olarak Nurettin Topçu, aynı zamanda hocası olan Maurice Blondel'in hareket felsefesini temel almıştır.¹ Batı medeniyetine teslim olan fikir ve siyaset hareketleri karşısında kendi kültürüne sahip çıkmayı savunmuş ve kültürün kendi kaynaklarından hareketle varlığını inşa etmesi gerekliliğini savunmuştur (Gündoğan, 2012: 97-98). O, Batıcı medeniyet anlayışının taklitçiliğe dayandığını ve kendisi olma ve kalma imkânına sahip kültürü dönüştürdüğünü görmüştür. Böylece Nurettin Topçu, Türkiye'nin modernleşme sürecinde yerini Tanzimat'tan itibaren milletin kültürünü dönüştürmeye çalışanların karşısında belirlemiştir. Türkiye'de uygulanmaya geldiği şekliyle inkılâpçılığın karşısında açıkça yer almıştır ki bu tavır, Türkiye'de bir düşünce ve siyaset hareketi olarak muhafazakârlığın da konumunu belirleyen en önemli unsurlardan birisi olmuştur.

¹ Hareket felsefesi, Nurettin Topçu'nun da hocalarından olan Maurice Blondel'in önemli katkılarıyla Fransa'da etkili olmuş, metafiziği temel alan bir felsefe yaklaşımıdır. Blondel'e göre hareket, ahlaki, metafizik, bilimsel, dini her türlü insan faaliyetine karşılık gelmektedir. Hareket felsefesinde zorunlu varlığın ya da aşkın olanın insanlarda içkin olduğu kabul edilir. Mutlaktan mutlaka dönüş olan hareket, tabiat düzenini aşmayı gerektirmektedir. Hareket, hem kendimizi, hem de eşyayı değiştirmektir ve varolmak, istemek ve düşünmek arasındaki uyumu aramaktır. Bu felsefe anlayışı, ahlak, sorumluluk ve hürriyet arasındaki ilişkiye odaklanmaktadır. Bu unsurların birbirleriyle ahenkli bir ilişki kurmaları, hareketin ahlaki amacı olarak insanileşmeyi de sağlayacaktır (Bkz. Topçu, 2006; Topçu, 2011b: 21-31; Gündoğan, 2006: 15-22).

Batıya taklitçi bir tavırla yaklaşmanın ve bu yönde radikal değişim siyaseti izlemenin sonucu toplumun farklı kesimlerinin birbirlerine karşı hızlı bir şekilde yabancılaşmaları olmuştur. Nurettin Topçu'ya göre (2011b: 13), "milletimizin üç asırdan beri geçirmekte olduğu buhranların sebebini ve kaynağını iç ve dış siyasi alanlarda aramak yanlıştır. Ona göre yaşadığımız buhranın kaynağı, kültür ve maarif sahasında aranmalıdır. Bu alanlarda yaşanan yozlaşmalar sonucunda Batı ile karşılaşmamız sorunlu bir hal almıştır." Ona göre, bu konuda ilk göze çarpan hadise, cahillerin ulema sınıfına nüfuz etmeleriyle halkta kanaat uğrunda kudretin kırılması, milli karakterin zedelenmesi, (...) yeni açılan müesseseler ve mekteplerde şekle bağlı gelişmelere ve inkılâplara başvurulması ve Avrupa'nın yani yeninin taklit edilmesi ile ilimin araçsallaştırılması ve tekniğin putlaştırılması gibi özsel fenomenler yaşadığımız buhranın sebebidir. Bu buhran dolayısıyla toplum kendi kültürünün bir yabancı haline gelmiş, kendi hareketinin üreticisi ve sürdürücüsü olmaktan çıkmıştır. Bu yabancılaşmanın bir sonucu olarak da kendi hareketi üzerinde şuuru ve tasarrufu kalmamıştır.

Toplumumuzda yaklaşık iki asırdır tecrübe edilen inkılâpçılık, siyasal aktörler ve değişen kurumlar dolayısıyla üretilen bir yabancılaşma sürecine dönüşmüştür. O, bu yabancılaşma sürecinin idrakinde ve karşısında kendisini konumlandırmıştır. Nurettin Topçu'nun İslamcılar, milliyetçiler ve muhafazakârlar tarafından sahiplenilmesinin ve bir üstat olarak görülmesinin en önemli sebeplerinden birisi de burada yatmaktadır. Türkiye'de modernleştirici aktörlerin özellikle de cumhuriyet sonrasında ötekileştirdiği bu üç siyasal hareket, radikal değişim karşısında durmanın ve söz söylemenin imkânlarını sağlamışlardır. Nurettin Topçu, Hareket dergisindeki yazılarıyla ve Milliyetçiler Derneği, Komünizmle Mücadele Derneği gibi derneklerde ötelenmiş kesimlerin dili olmayı başarabilmiştir.

Tanzimat'tan beri ülkemizde açılan mekteplerin Batı'ya benzemek adına oluşturmaya çalıştığı siyasi, ahlaki ve insani değerlerin sürekli olarak "yeni nesilleri kendine kurban ettiğini" vurgulayan Nurettin Topçu (2011b: 21-23), "yıkılışımızın sebebi benliğimizden kaçarak, Batı'nın taklitçiliğine sığınma sevdamızdır" tespitiyle pozitivistimin, dinin toplumun kuvvet kaynağı olmaktan çıkmasıyla birlikte değerler dünyasının yıkılması sonucunda başta gençliğin ruhunu yitirmesine ve yeni tip bir taassup ürettiğine dikkat çekmiştir. Tanzimat, Servet-i Fünun ve cumhuriyet sonrasında gerçekleşen yenilik hareketlerinin "müessir olmayışı ve bir

“değer” ihtiva etmeyişiinin nedenlerine dair Topçu şu tarihi ve sosyolojik tespitleri yapar (Topçu, 2011c: 245):

“Tanzimatçıların hatası, siyasetle işe başlamaları ve ruhlara nüfuz edecek bir ideale, bir ruhi hayat sistemine sahip olmayıp idare tarzının kötülüğünü bağırmaktan ileri gidemeyişleridir. Servet-i Fünun ise, cılız ve ruhsuz bir batı taklitçiliğinden başka bir şey yapmadı. Ruhlarda bir ihtilal dahi yaratmadı. Memlekette inkılâp yapmak iddiasıyla ve garplılaşmak dâvasıyla doğan Meşrutiyet, bu tesirlerin hiçbirini değıştirmede. Zira bu inkılâbı yapanlar, yalnız istismar gayesiyle ve devleti ellerine geçirmek emeliyle hareket eden memleketin asıl sahiplerine yabancı bir sürü çapulcudan ibaretti.”

Değişimimizi, “ahlakı öteleyen siyasal pratikler, yaratıcılığın yerini taklitçiliğin alması, iman ve ümidin yerine bireysel zaafların ikame edilmesi, düşmanın silahları ile düşmana karşı koymaya çalışmanın onun ruhuna duyulan minnettarlık olmasından dolayı özümüzün yitirilmesi, iradenin yerine “şeflerin”/mitoman muhayyilenin işbaşına geçmesi, mesuliyetten kaçış ve determinizme sığınma” şeklinde özetleyen Nurettin Topçu (2011b: 25-29), bu değişimin “kendini inkâr” anlamına geldiğini savunmuştur. Böylesine tahrip edilmiş bir toplumsal ve kültürel dünyada tarih ve ecdad inkâr edilip unutulduğu gibi yaşayanlar bile unutulur. Böylesi bir taklitçilik, milletin varlığını tepeden tırnağa kadar kavraması sonucunda “her derde deva” olarak görülen Batı, bizim için felaketlerin kaynağı olur (Topçu, 2012a: 38). Nurettin Topçu, hummalı bir biçimde girişilen Batılılaşma macerasını ve toplumun trajedisini böyle değerlendirir.

Nurettin Topçu, Tanzimat’tan itibaren pek çok aydınımızın Batı karşısında kendi iç dünyalarını terk edecek bir şaşkınlığı yaşadıklarını, aydınların karşısında yer alan muhafazakâr kesimin de yaşadığı ötekileşme ile elde bulunan taassuba sınıksız sarıldığını savunmuştur: “Batı gibi olmak” için sorulan bütün sorular, o nesilleri taklitçiliğe götüren “aşağılık duygusu”nun içselleştirilmesine neden olduğu gibi bu duygunun içimize akıttığı zehir, bizi küçültükçe küçültmüştür (Topçu, 2012b: 13). Buna göre Nurettin Topçu, toplumda eskinin korunmasını savunan taassup ile taklitçiliğin getirdiği yenilikleri koruma taassubunun toplumu böldüğünü açık bir şekilde görmüştür. O, her iki taassuba da karşı çıkmış, her ikisinin durumunu da sert bir şekilde eleştirmekten çekinmemiştir. Bu durumda şu soru akla gelmektedir: Nurettin Topçu’nun muhafazakârlık karşısında konumlandığı söylenebilir mi? Bu soruya verilecek cevap, onun yukarıda tespit edilen bölünmüşlüğe karşı sunduğu çözümdedir. Muhafazakârlığın sadece eskiye ait olanları korumaktan ibaret bir

refleks hareketi olmadığı, radikal değişim ile geleneksel kurumların değiştirilmesine bir tepki olduğu dikkate alındığında Topçu'nun bu tepkiye yakın durduğu tespit edilebilir. Çünkü Topçu, değişimden yanadır, ancak radikal ve taklitçi değişime karşıdır. Türkiye'deki muhafazakârların eskiye ait olanı sadece eski diyerek sahiplenmelerine de karşı çıkmıştır. Aynı şekilde, "bir şey eskiye aitse terk edilmelidir" kolaycılığına da tepkisini ortaya koymuştur. Böylece o, kendi köklerinden kaynağını alan, kendisi olan bir değişimin, başka bir deyişle "rönesans"ın peşinde olmuştur.

NURETTİN TOPÇU'NUN RÖNESANS FİKRİ: RUHUNUN PEŞİNDE OLMAK

"Yeniden doğuş" anlamına gelen rönesans, Batı'nın felsefede, sanatta, edebiyatta kendi kaynaklarından hareket ederek yaşadığı genel değişim sürecinin adıdır. Rönesans, kendi köklerinden beslenerek, kendisi kalarak değişim ve hareket üretmektir. Rönesans kendisi olmaktan çıkarak ya da kendisini inkâr ederek başka bir şey olmak demek değildir. Bu yüzden rönesansın muhafazakârlıkla ilişkisi kurulabilir (Bkz. Dellaloğlu, 2011). Nurettin Topçu'nun, özellikle üzerinde durduğu meselelerden birisi, kendi rönesansımızı neden başaramadığımız konusudur. Kendi köklerinden kopmayarak yeni bir atılımı gerçekleştirmek ve yenilenmek, hareket felsefesine uygun bir değişimdir. Nurettin Topçu, rönesansı sadece Batıya ait bir tecrübe olarak görmemiş, daha geniş bir anlamda "herhangi bir zaman süresi içinde kendisine uyumsuzluk gelen, hareketlerinde gevşeyen, eskiyen alışkanlıkların âleminde dinlenme ve muvakkat uykulara dalma hevesine kapılan insanlık vücudunun her uyanışına rönesans diyebiliriz" diyerek yeniden tanımlamıştır (Topçu, 2012b: 86). Böylece onun düşüncesinde rönesans, Türk milletinin kendi ruhundan hareketle ayağa kalkması, Anadolu'nun ilmî, felsefî ve ahlakî birikimini bugüne taşıması ve kendisi olarak bir değişimi başarabilmesidir.

Rönesansın en önemli yönlerinden birisi benliğine sahip çıkmasıdır. Hâlbuki taklitçilik, kendi benliğini kendi eliyle başkasına teslim etmek demektir. Öyle ki Topçu'ya göre (2012a: 220), "taklitçiliğin ideali ortadan kaldırdığı bir toplumda, değerler buhranından faydalanmasını bilen benliğe düşman yabancı bir zihniyet harekete geçer ve o toplumu mümkün kılan benlikle bütün bağları koparmaya başlar. Bu zihniyet bütün tedrisat araçlarından faydalanarak o toplumun varlığını istila eder." Bizim milletimizin başına gelen de budur. Benliğinin, kendisini kendisi yapan

kudretin farkında olmayan bir durum, eskici ve taklitçi iki taassup tarafından sürekli üretilmektedir. Mukaddesatını ve ruhunu yitirmiş bir toplum, kendisinden uzaklaştığı için rönesanstan da uzaklaşmaktadır. Bu yabancılaşmayı “milli intihar” olarak tanımlayan Nurettin Topçu (2012a: 34), bu intiharın karşısına Anadolu'nun ruhunu keşfederek ve bu ruhu bugüne taşıyıp yeniden yorumlamakla geçilebileceğini iddia etmiştir.

Nurettin Topçu'nun rönesans düşüncesi, Batıyı inkâr eden bir düşünce değildir. Tam tersine o, batının ürettiği felsefe, sanat ve bilimsel birikimden faydalanılması gerektiğini savunmuştur. Batıya karşı gösterilecek duruşun teslimiyetle değil, kendi ruhunun ve varlığının şuurunda bir duruş olması gerektiğini söyleyerek taklitçi ve teslimiyetçi batılılaşmaya karşı çıkmıştır. Böylece Nurettin Topçu ideal bir rönesans düşüncesinin imkânlarını da tespit etmiştir. Bu rönesansın ilk kaynağı Kur'an olacak; ikinci aşamada aklın saltanatını ilan etmek ve tezatlardan sıyrılmanın yollarını bulmak gerekmektedir (Topçu, 2011c: 104-107). Rönesansın temelinde İslam vardır. Onun için İslam, Anadolu'nun ruhunu ve bu ruhtan kaynağını alarak pratiğe yansıyan ahlaki inşa eden ilk unsurdur. Bu yüzden “bizim olmayan bir vücut, bizim olan bir ruhun yerine geçti ve bizim ruhumuzu, bize düşman vücut kemirdi” diyen Topçu (2011c: 113-114), milletin ruhunun şekilci anlayışın tutsağı olmaktan kurtarılması hedefini rönesans olarak tanımlamıştır.

Nurettin Topçu'ya göre (1999: 261), bu toplumda bir ruhi ayaklanma ve ihya hareketi olarak başlayan İstiklal Harbi'nden beri, vicdanları kendi ateşi etrafında birleştiren bir milli irade hareketi gözükmemektedir ve milli vicdanın uyusuk yaşamasına neden olanlar kalben geri, duygusuz ve büyük hislerin nerede yatacağını bilmeyen adamlardır. Cumhuriyet ile birlikte geçmişinden hızla arınmak isteyen bir refleksle modern seküler bir toplumsal inşaya yönelik kadrolar ortaya çıkmış, geçmişle bir bütün olan milletin bütün mukaddesatını inkâr edip çiğneyerek, inkılâp adına milletin tarihinden intikam alır gibi politikalar üretmiş ve uygulamışlardır. İnkılâbı yapan kadrolar, yapılan inkılâpları “taş ve sopa ile korumaya” çalışmışlardır (Topçu, 2012a: 201-202). Bu dönemde yapılan ve milletin hafızasında derin yaralar açan kaba inkılâpçı buyurganlığı ise Topçu şöyle ifade eder (2012a: 203): “İnkılâp yapıldı artık kımıldama yok, başka fikir, başka hareket yasak. Dünya işleri bitti, artık kimse düşünmeyecek. Düşünüldü, söylendi, yapıldı. Bundan sonra yalnız itaat!” İşte ruhlarımıza süngülü nöbetçi dikmek isteyen davanın gerçek tercümesi budur”.

Nurettin Topçu, hakiki bir inkılâbı arzulamaktadır. Cumhuriyet sonrasında hızlanan ve “putları kırıyoruz” denilerek vicdan seferberliği ve ruh reformu yapılmadan sadece İstiklâl Mahkemeleri’nin korumasında yapılan inkılâplar, temelleri cemiyet tarafından hazırlanmayan ani ve beklenmedik değişmelerden ibaret olduğu için milletin ruhuna mal olmamıştır (Topçu, 2012a: 225). Bu yüzden inkılâplar millete yabancı, millet de inkılâplara yabancı kalmıştır. Topçu, (2012a: 204-205), inkılâpçı kadrolara şu ironik soruyu sorar: “Siz neyi kurtardınız? Kendinizi mi?” Yapılan inkılâpların her birinin bir şekil değiştirmeden ibaret olduğunu ve her inkılâbın kahramanını, milletin yarasını örten yeni bir boya vurmakla onu kurtardığını sanmakla eleştiren Topçu, ortada kurtuluşun alameti olmadığı gibi İstiklal savaşından sonra oluşan ve birbirinden ayrılan ve araları açıldıkça açılan iki zümreden bahseder. Bu iki zümre, hem fikir ve hayat sahasında, hem de ruh ve iman dünyasında, bugün, birbirleriyle boğuşmakta ve içinde olunan buhranı derinleştirmektedir. Bu iki zümreyi eski ile yeni, muvafıkla muhalif, mutaassıpla laik, çalışanla kazanan ve isteyenle istemeyen diye nasıl tanımlarsak tanımlayalım ortada birbirine düşman iki irade vardır. Bugünkü nesil böyle bir suikasta uğramıştır (Topçu, 1999: 15). Nurettin Topçu gençlerin bu durumunu, “neslimizin nasipsizliği” olarak niteler. İstibdat devrinden itibaren bugüne kadar birkaç nesil, birbirine en samimi miras halinde siyasi hırslar ve siyasi kinlerden başka bir şey bırakmamıştır (Topçu, 2011c: 254). Bütün bu yaşananlar toplumdaki ayrılıkları, kamplaşmaları üretmeye devam ettirmiş ve ruhunun farkına varamayan, hareketinin kaynağı ruhu olmayan, tersine ihtirasları, kinleri ve düşmanlıkları olan bir toplum meydana gelmiştir. Böyle bir toplumda hakiki anlamıyla bir rönesansın başarılması imkânı daha da zorlaşmaktadır.

Bu can yakıcı tespitleri yapan Nurettin Topçu, rönesansın nasıl gerçekleşebileceği sorusuna cevaplar bulmaya çalışmıştır. Topçu’ya göre (1999: 54), bu topluma “gayeye doğru şuurlu ve adım adım ilerledikçe yolunu daraltan ve o nispette derinleştiren” bir “insan mektebi” lazımdır. Bu mektep, bu toplumu kendi ruhuna kavuştursun, her hareketin ahlaki değeri olduğunu tanıtsın, hâyâyâya hayran gönüller, insanlığı seven temiz yürekler yetiştirsin, her ferdine kendini milletin tarihi içinde aratsın ve vicdanlara her an Allah’ın huzurunda yaşamayı öğretsin (Topçu, 2011b: 46). Mektebi bu biçimde tanımlayan Topçu’ya göre bizim milli mektebimiz ne medresedir, ne de kozmopolit unsurların karışığı olan bugünkü mektep sistemidir. Bize la-

zım olan mektep, "Müslüman Türkün mektebi, maarif, metafizik ve ahlak prensiplerini Kur'ân'dan alarak Anadolu insanının ruh yapısına serpen ve orada besleyen, insanlığın üç bin yıllık kültür ağacının asrımızdaki yemişlerini toplayacak evrensel bir ruh ve ahlak cihazı" olabilecek olan mekteptir (Topçu, 2011b: 15). Böyle bir mektebin canlandırılması, "bir uyanış ve kendimize dönüş hareketi" olacak ve "hasta Avrupa'nınkinden ayrı, kendi ruhumuza bağlı yeni bir ahlak, namuskâr bir iktisat ve onlarla birlikte ruhu tanıtacak bütün ilimlerin mekteplerimizde okutulmasıyla" (Topçu, 2011c: 178-179) Anadolu çocuğunu, içine yuvarlandığı Batı hayranlığından kurtarıp yeni doğan güneşe teslim edecektir (Topçu, 2012b: 15). Böyle bir mektebin temellerinden biri olan öğretmenlere dair görüşlerini ise Topçu, eğitim sistemimizin kırk yılını öğretmen olarak çok iyi bir biçimde deneyimlemiş olmasından hareketle üretmiştir. Onun rönesans düşüncesinde öğretmenin özel bir yeri ve sorumluluğu vardır.

NURETTİN TOPÇU'NUN ÇAĞDAŞ ve ELEŞTİREL MUHAFAZAKÂRLIĞI

Buraya kadarki bölümlerde Nurettin Topçu'nun Türkiye'de muhafazakâr düşünce ile olan bağının hangi bağlamlarda kurulabileceği tespit edilmeye çalışılmıştır. Buna göre Topçu'nun konumu genel hatlarıyla muhafazakârlığın konumundan uzak değildir. Onun yaptığı eleştiriler ve meseleler karşısında ürettiği öneriler dikkate alındığında muhafazakâr kesim için bir örnek olduğu da söylenebilir. Kendi geleneğini korumanın ancak onu yeniden inşa etmenin gayretiyle mümkün olduğunu düşünmüştür. Milletın geçmişteki büyüklük kaynağının kendi ruhu olduğuna ve bu büyüklüğe yine aynı ruhtan hareketle ulaşabileceğine inanmıştır. Taassuba dönüşen bir inkılâp karşıtlığının Nurettin Topçu'nun düşüncesinde yeri yoktur. Muhafazakâr kesimin kendisine dönmesi çağrısını eleştirel ve sert bir üslupla yapmıştır.

Batılılaşma yanlısı inkılâpçılara ve onların savunucularına yönelttiği şekilcilik eleştirisinden İslam'ı şekilci bir anlayışla yorumlayan muhafazakârlar da nasiplerini almışlardır. Bu zihniyet, Topçu'ya göre, din adına toplumda taassup üretmekte ve İslam'ın ruhundan hareket edemediği için toplumdaki ayrılıklara ve çatışmalara hizmet etmektedir. Hâlbuki Topçu'nun düşüncesinde Anadolu'da gerçekleşecek rönesansın asıl temsilcileri Müslümanlar'dır. Ancak bu ideal Müslümanlar, dinin ruhunu şekilci bir anlayışa teslim etmemiş, onu ahlakî davranışlarının ve so-

rumluluklarının kaynağı olarak kabul etmiş şuur sahibi Müslümanlardır. Topçu, siyasette, ticaretle ve camide İslam'ın ruh ve ahlak anlayışından uzak Müslümanlar'ın elinde İslam'ın rönesans üretebilme potansiyelinden uzaklaştığını savunmuştur. Böyle bir toplumda İslam, dünyevi amaçlar için kullanılabilen ve şekilden ruha nüfuz edemeyen bir araca indirgenmiştir (Bkz. Topçu, 2011a: 62). Nurettin Topçu, geleneğin nasıl algılanması ve yorumlanması gerektiğine dair eleştirel bir bakış açısına sahiptir. Nasıl ki Türkiye'de gerçekleşen inkılâplar ile batıda farklı alanlarda gerçekleşen gelişmeler karşısında şuurlu bir tavır takınılması gerektiğini savunmuşsa, insanlara İslam olarak sunulan zihniyet ve pratikler karşısında da aynı şuurlu tavrın takınılması gerektiğini savunmuştur. Geçmişe ve geleneğe ait olan şeyler sadece bu özellikleri ya da yeni karşısında konumlandıkları için iyi değildir.

Nurettin Topçu, İslam inancından sapmaların yaşanmasının toplumun yaşadığı ahlakî bunalımın en önemli sebeplerinden birisi olduğunda ısrar etmiştir. Bir tarafta inkılâpçılar İslam'ı geri kalmış, modası geçmiş diye baskı altında tutmuşlardır. Diğer tarafta ise ona sahip çıktıklarını iddia edenler İslam'ın temelde bir ahlak meselesi olduğunu dikkate almamışlardır. Böylece İslam, iyiliğin, hürmetin, merhametin, sorumluluğun, şuurlu hareket etmenin ve en genelde yüksek bir hayatı yaşamının kaynağı olmaktan çıkarılmıştır. Topçu'ya göre (2011a: 19), İslam ruha gıda vermeyen bir hale geldiği gibi Müslümanlar'ı birbirlerine bağlayan yegâne bağ kendileri gibi olmayanlara karşı ürettikleri düşmanlık olmuştur. O, Türkiye'nin muhafazakârlarına gelenekle üretilmiş, şekle bağlılık, üstatların fikirlerini hakikat kabul etme, düşünceyi kısırlaştırma, yaratıcılığı öldürme ve hür düşünceyi engellemeyi içine alan "İslam Skolâstîği"nden (Topçu, 2011a: 21) kurtulmaları çağrısında bulunmuştur. Nurettin Topçu, muhafazakârlığın skolâstîği aşarak çağdaş bir muhafazakârlık haline gelmesini arzulamıştır (Sarıtaş, 2013: 266). Yeniliklerin farkında, kendisini yenileyebilen, dinamik bir muhafazakârlığın Anadolu'da yerleşmesi gerektiğini savunmuştur.

NURETTİN TOPÇU'NUN AHLAKÂ ÇAĞRISI

Nurettin Topçu'ya göre içinden geçmekte olduğumuz yüzyılın temel meselesi, insanın değersizleşmesidir. Toplumumuzun yaşadığı değişimler sonucunda geldiği nokta dikkate alındığında bu durumun Türkiye için de geçerli olduğu ortadadır. Bu nedenle ilk iş olarak Topçu (1999: 28), "in-

sana kıymet vermeyi” ve onu ihya etmeyi hedef olarak belirler. Yeni bir inkılâp anlayışını savunur. Topçu’ya göre inkılâp (2012b: 119), “bir cemiyetin kendi mazisinden kuvvet alan ve cemiyetin hayatını evvelkinden daha yüksek ruhi değerler planına yükselten, içtimai ve tabîi oluşun kaydettiği sıçrayış hareketidir”. Onun yapılmasını istediği inkılâp, gücünü, İslam tefekkürü ile ilmi zihniyetin birleşmesinden alacak, yıkıcı, devirici, öldürücü olmayan, yapıcı ve hayat sunucu inkılâptır. Başka bir ifadeyle bu inkılâp, “kin ile fitnenin, cehaletle tecavüzün eseri değil, aşk ile yaratıcılığın, ilim ve sevginin eseri olacak” bir kemâl yolculuğudur (Topçu, 2012a: 210). Bu bağlamda Nurettin Topçu, klasik muhafazakârlığın muhafaza etme refleksini yetersiz bulduğu için aynı zamanda o bir “ihyacı” olarak da tanımlanmayı hak eder (Öğün, 2009: 281-282).

Nurettin Topçu’nun, muhafaza ve ihya edilmesini istediği millete ait olan “ahlak yaralarımız” tabirini değer yaralarımız olarak da okumak mümkündür. Ona göre bu yaralarımız özetle şunlardır (Bkz. Topçu, 1999: 122-135): Bizi benliğimizden ayıran ve şahsiyetimizdeki yaratıcılığı yok eden Garplılaşıma adındaki taklitçilik; son yıllarda artan kırdan kente göç ile ortaya çıkan toplumsal ve ahlaki çöküntüler; tabiatın sesinin unutulması ile kalbin sesinin susması; insanların bir kazanç makinesi haline gelmesine vesile olan şahsi kazanç hırsı; ruhi yıkımlar sonucunda tekniğin yüceltilmesi ve maneviyatın ötelenmesi; insanın konfor ve lüksün esiri olması; insanların ilim ve ahlakta üstünlüğü yerine servet durumlarına göre tabakalanması; ailelerin yaşadığı buhranlar; aileden alınan terbiye ve disiplin devlet tarafından verilememesi; insanın sürekli olarak değersizleşmesi; çalışma ahlakının yerini pragmatizmin tilki zihniyetinin alması; istikbal davasında iltimas ve nüfuzun öne çıkması; hak ve adalet kavramının aşınması; demokrasinin teminatı olan particiliğin yanlış anlaşılması ile toplumun fitne ve fesatla bölünmesi; kökleri yurt dışında bulunan yıkıcı teşekküllerin faaliyetleri; tarih ve dil şuurunun yitirilmesi sonucu ortaya çıkan maddeye ve tekniğe meyleden zihniyet; eğitim yuvarlarının ve aydınların haklatan uzaklaşmaları ve farklı dil konuşmaları vb.

Nurettin Topçu’ya göre milleti, bu saydığımız değer yaralarından, onun kalbine uzanan bir el kurtarabilir. Çünkü “şer, şefkatle tedavi edilmelidir (Topçu, 1999: 135).” O, derin bir insani hassasiyetle, yaşanan her türden sefaletin mesuliyetini vicdanında duyan, bütün yokluğu içerisinde mukaddesatını ve varlığını koruyabilmiş Türk Anadolu halkını her felaketiyle seven ve kurtarmak isteyen bir kalb ehlidir. Öyle ki, bu

arada inkılâpçıların içine düştükleri “ruh sefaletinden” de ıstırap duymakta ve onları da kurtarmak istemektedir (Topçu, 2012a: 206). Bu büyük insani tavır, onu düşünce tarihimizde müstesna bir yere koymayı gerektirir. Nurettin Topçu, muhafazakârların ahlak temelinde iyiyi ve doğruyu hedefleyen bir hareketi gerçekleştirerek kendi değerlerini inşa edebileceklerini ve kendileri olacaklarına inanmaktadır. Bu insani ve ahlaki yükseliş, onun bütün hayatının temel düsturu olmuştur.

Topçu, burada özetini vermeye çalıştığımız görüşlerini ve bir birey olarak mücadelesini “cihad” olarak değerlendirir. Ona göre cihad, kaybın başladığı “fikir ve ruh”, “ahlak ve iman” cephesinde yapılacaktır” (Topçu, 2011c: 16). Çünkü menfaatçiliğin ve dünyeviliğin her alanda öne çıktığı bir dönemde, Türk milletine, “duygulu, iradeli, milletini olduğu gibi anlayan ve seven münevverler” gerekmektedir (Topçu, 2011c: 71). Topçu'nun ahlaka çağrısının en önemli muhatapları aydınlardır. Toplumda meydana gelen yabancılaşmada, ayrılıklarda ve çatışmalarda batılılaşma yanlısı taklitçi aydınların rolü tartışılmazdır. Bu parçalanmışlığı aşmanın yolu kendi kültürünün kaynaklarından hareket eden ve toplumlarını iyi tanıyan aydınlarla mümkündür. Başka bir deyişle, Topçu, yabancılaşmış aydınların başlattığı yabancılaşma ve yozlaşma sürecinin karşısında kendisi olan ve kendi köklerinden ahlakî bir hareket üretecek aydınlar görmek ister.

Bugünün nesillerindeki, inançsızlığın ve samimi iman ve mefkûrelerden uzaklığın ve lakaytlığın sebebini, her devirde bir mürşit tarafından aldatılmış olmasında gören Topçu (2011c: 257), değerlerdeki bu yıkıcı dönüşümünün tedavisi için, “uzviyetten ilme, ilimden felsefeye, felsefeden sanata ve ahlaka ve nihayet dine yükselmeyi” gerekli görmektedir. Ona göre, toplumun bütün müesseselerinde “tepeden tırnağa ıslaha ihtiyaç varken reform kelimesinden korkanlar, dertsizlerle gayretsizlerdir, vatanın ızdıraplarını paylaşmaktan hoşlanmayanlardır. Islâhtan korkmak bir irade hastalığı da olabilir. Biz ölümün eşğine ulaşıncaya kadar hayatımızın her sahasında ıslahat yapacağız. İnsanlık, gayesi olan kemâle doğru sürekli ıslahat ile ilerler” (Topçu, 2012a: 191). Bu süreçte “hiçbir unsurun feda edilemeyeceğini” belirten Topçu (1999: 109), muhafazakârlıkla inkılâpçılığın yani iki aşkın sentezini yapmayı önermiştir. O, muhafazakârlığı reddeden bir inkılâpçılığı eleştirdiği kadar bir toplumdaki mevcut kurumları değiştirmemek için çabalayan, 'eski'den kendilerine bir nevi gurur hissesi çıkararak ve böyle köhne bir gururla halkı harekete geçirmeye çalışan, inkılâptan inkılâp olduğu için nefret eden muhafazakârları da eleştirmiştir. Topçu'ya göre (2011c: 184) “bunlar, milletlerin hayatını kökle-

ri üzerinde kurutmaya çalışırlar.” Bu tavır, Topçu’nun yaşadığı dönemde başka aydınlarda görülmeyen örnek bir tavidir. Böyle bir ahlaki tavrın temel nedeni, Nurettin Topçu’nun, içinden çıktığı toplumun edebi, dini, siyasi ve sosyal bütün koordinatlarını bilmesinin yanında batıyı batı yapan birikimlerin bilgisine de sahip olmasıdır. O, batı medeniyeti karşısında, imanı ve düşünce derinliği ile dik durma çabasında, kemâle yolcu, derin Anadolu’yu temsil etmektedir. Çünkü Topçu’ya göre (1999: 49), “Anadolu çocuğu uzviyetle otuz veya kırk yaşında olsa bile, kafasıyla dokuz yüz yaşındadır.” Onun derinliği, Anadolu insanına, içindeki temel ulvi değerleri hatırlatması ve onları yaşamaya davet etmesinde aranmalıdır.

Nurettin Topçu, Türkiye’de bir türlü yapılmayan, bilinçli bir medeniyet eleştirisinin sahibidir. O, batıdan tüm dünyaya yayılan ve insanı değersizleştirerek kendine mahkûm eden medeniyet anlayışına karşıdır. Bu medeniyetin içini dolduran içi boşaltılmaya her an müsait olan demokrasi, kapitalizm ve teknoloji gibi kavramların, insanın temel varlık alanlarından uzaklaştırarak, onu bu dünyada sahipsizleştirdiğini savunmuştur. Bu imaları ile Nurettin Topçu, bu toplumun geçen yüzyılının en seçkin düşünürleri arasında bir kutup olarak durmayı hak etmiştir.

SONUÇ

Nurettin Topçu'nun Türkiye'de muhafazakâr düşünce ve muhafazakârlar üzerinde önemli bir etkisi olmuştur ve olmaya devam etmektedir. Türkiye'nin batılılaşma tecrübesinde yaşadığı değişimler ve kimlik bunalımı karşısındaki duruşu onu muhafazakâr kesim için bir kanaat önderi haline getirmiştir. Ancak “dost acı söyler” sözünü doğru çıkarırcasına o, muhafazakârların içinde buldukları kültürel, iktisadi, siyasi ve ahlakî çelişkileri göstermekten ve bu meseleler için çözüm önerileri sunmaktan da geri durmamıştır. Nurettin Topçu'nun kendi kaynaklarımıza dönme ve bu kaynaklardan beslenen bir ruh ve ahlak rönesansını başlatma çağrısı sadece muhafazakârlar için değil bu toplumda yaşayan her kesim için yaptığı bir çağrıdır. Bu çağrının ilk muhatabının muhafazakârlar olduğunu kabul etmek gerekmektedir. Geleneksel kültür ile bağlarını devam ettirmeleri bakımından toplumun iç ve dış etkenlerle yaşadığı yabancılaşma karşısında kendisi olmaya ve kalmaya en yakın kesim yine muhafazakârlardır. Nurettin Topçu, geleneksel ve geçmişe ait olanı sadece bu özellikleri dolayısıyla kabul ve muhafaza eden bir kültürden rahatsızdır. Yaşadığı hayatın sorumluluğu ve şuuru ile hareket

eden, iyinin ve doğrunun peşinde ahlak örneklerinin yetişmesini arzulamıştır. Muhafazakârlar dindarlıklarının içeriğini İslam ahlakı ile doldurarak ve bu ahlak ile sosyal ve kültürel her alanda var olarak ancak daha iyi bir hayatı gerçekleştirebilirler. Onun çağrısı değişime karşı tutuculuğu öne çıkaran, toplumdaki oluşan ayrılıkları arttıran ve sürdüren bir hayata karşıdır. “Olması gerektiği gibi kendin ol” şeklinde özetlenebilecek bu çağrının Türkiye’de muhafazakâr düşünceye eleştirel bir katkı olarak kabul edilmesi gerekmektedir. Yol gösterici tavrı ve örnek hayatı ile Nurettin Topçu, eleştirel muhafazakârlık düşüncesi ile bir öğretmen olmayı sürdürmektedir. Bugün Türkiye’de eserleri ve düşünceleri üzerine en çok akademik çalışma yapılan isimlerin başında gelmesi de çağrısının hâlâ bir karşılığı bulunduğunun açık bir işaretidir. ▽

KAYNAKLAR

- DELLALOĞLU, Besim F., (2011), *Modernleşmenin Zihniyet Analizi: Bir Tanrımar Fetisizmi*, İstanbul: Kapı Yayınları.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, (2006), “Topçu ve Hareket Felsefesi”, *Hece*, Sayı: 109 (Nurettin Topçu Özel Sayısı), Ankara, s. 15-22.
- GÜNDOĞAN, Ali Osman, (2012), “Nurettin Topçu”, *Doğu Batı*, Sayı: 11, 3. Baskı, Ankara, s. 95-113.
- MOLLAER, Fırat, (2009), “Nurettin Topçu için Bir Entelektüel Biyografi Denemesi”, *Nurettin Topçu*, Edit. İsmail Kara, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009, 22-61.
- ÖĞÜN, Süleyman Seyfi, (2009), “İhyacı Bir Fikir Adamı: Muhafazakârlık Ama Nasıl?”, *Nurettin Topçu*, (Der. İsmail Kara), Kültür ve Turizm Bakanlığı Yay. Ankara 2009, s. 280-287.
- SARITAŞ, Mehmet, (2013), “Nurettin Topçu”, *Muhafazakârlık*, (Der. Ahmet Çiğdem), 5. Baskı, İstanbul: İletişim Yayınları, s. 261-266.
- TOPÇU, Nurettin, (1999), *Ahlak Nizamı*, 4. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2006), *İsyân Ahlakı*, 4. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2011a), *İslam ve İnsan, Mevlana ve Tasavvuf*, 6. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2011b), *Türkiye’nin Maarif Dâvası*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2011c), *Yarınki Türkiye*, 8. Baskı, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2012a), *İradenin Dâvası/Devlet ve Demokrasi*, İstanbul: Dergâh Yayınları.
- TOPÇU, Nurettin, (2012b), *Kültür ve Medeniyet*, İstanbul: Dergâh Yayınları.

